

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของเกษตรกรในพื้นที่ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคมของเกษตรกร 2) การมีส่วนร่วมบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของเกษตรกร และ 3) ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคม กับการมีส่วนร่วมบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของเกษตรกร ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ โดยศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรในพื้นที่ ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 294 ราย ซึ่งได้มาจากการสุ่มตัวอย่างง่าย (simple random sampling) จากจำนวนประชากร 1,108 ราย โดยใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล และทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เกษตรกร 10 ราย ทำการประมวลผลข้อมูลด้วยโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัย โดยใช้สถิติค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติ Chi-square

สรุปผลการวิจัย

ลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคมของผู้ให้ข้อมูล

ลักษณะส่วนบุคคล ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุเฉลี่ยประมาณ 52 ปี ผู้ให้ข้อมูลมีอายุน้อยที่สุดคือ 35 ปี และผู้ให้ข้อมูลที่มีอายุมากที่สุดคือ 68 ปี จบการศึกษาในระดับประถมศึกษาภาคบังคับ ทำไร่/ทำสวนเป็นอาชีพหลัก และประกอบอาชีพเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพรอง

ลักษณะทางเศรษฐกิจ ผู้ให้ข้อมูลมีรายได้จากการประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรมเฉลี่ย 73,912.24 บาทต่อปี มีรายได้นอกภาคการเกษตรมีรายได้เฉลี่ย 61,078.86 บาทต่อปี และมีรายได้รวมเฉลี่ย 110,268.71 บาทต่อปี ใช้เงินทุนจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ในการทำเกษตร มีเอกสารสิทธิ์เป็นโฉนด โดยมีจำนวนพื้นที่ถือครองเฉลี่ยประมาณ 4 ไร่ และมีขนาดพื้นที่ทำการเกษตร เฉลี่ยประมาณ 6 ไร่

ลักษณะทางสังคม ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกร กลุ่มออมทรัพย์ และกองทุนหมู่บ้าน และเกือบทั้งหมดเป็นสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำ มีประสบการณ์ในการฝึกอบรมเฉลี่ย 4.53 ครั้งต่อปี ผู้ให้ข้อมูลมีประสบการณ์ในการฝึกอบรมน้อยที่สุดคือ 2 ครั้งต่อปี และมากที่สุดคือ 9 ครั้งต่อปี

การได้รับน้ำในพื้นที่ ผู้ให้ข้อมูลเกือบสองในสามระบุว่าพื้นที่ได้รับน้ำเพียงพอในขณะที่ผู้ให้ข้อมูลมากกว่าครึ่งหนึ่งใช้ประโยชน์จากแม่น้ำ คู คลอง ในกิจกรรมการเกษตร ใช้น้ำประปาหมู่บ้านในการอุปโภคบริโภค ใช้น้ำจากอ่างเก็บน้ำ และน้ำฝนในการทำเกษตร ชุมชนมีการจัดสรรน้ำโดยการส่งน้ำแบบหมุนเวียนหรือตามรอบเวร มีปัญหาและอุปสรรคในการใช้น้ำเพื่อการเกษตรเกี่ยวกับระบบการจ่ายน้ำไม่ดี และระบุว่ารูปแบบการจัดส่งน้ำจากแหล่งน้ำไปยังพื้นที่ทำการเกษตรกรรมที่เหมาะสมคือคลองส่งน้ำ

การมีส่วนร่วมบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของผู้ให้ข้อมูล

ผลการศึกษาการมีส่วนร่วมบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมโดยรวมอยู่ในระดับเป็นประจำ (ค่าเฉลี่ย 3.31) เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมในระดับเป็นประจำในประเด็น 1) ด้านการติดตามและประเมินผล 2) ด้านการดำเนินกิจกรรม และ 3) ด้านการให้การสนับสนุน และมีส่วนร่วมในระดับบ่อยครั้งในประเด็นด้านระดมความคิดและตัดสินใจ ตามลำดับ เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า

ด้านการติดตามประเมินผล พบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมด้านการติดตามประเมินผลโดยรวมอยู่ในระดับบ่อยครั้ง (ค่าเฉลี่ย 3.25) โดยมีส่วนร่วมในระดับเป็นประจำเกี่ยวกับเรื่อง 1) เข้าร่วมการอบรมปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำในชุมชน 2) ร่วมจัดสรรน้ำ/ส่งน้ำเพื่อการเพาะปลูกแบบตลอดปี และมีส่วนร่วมในระดับบ่อยครั้งเกี่ยวกับเรื่อง 1) ได้ร่วมจัดสรรน้ำ/ส่งน้ำเพื่อการเพาะปลูกเฉพาะฤดูแล้ง และ 2) ได้ร่วมจัดสรรน้ำ/ส่งน้ำเพื่อการเพาะปลูกเฉพาะฤดูฝน ตามลำดับ โดยองค์กรในท้องถิ่นได้มีการประสานงานกับหน่วยงานต้นน้ำและกรมชลประทานในการเข้ามาอบรมชาวบ้านในพื้นที่รู้ถึงคุณค่าในการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ มีการประสานงานกับโรงเรียนในพื้นที่ให้มีการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำในพื้นที่ เพื่อใช้ในการเรียนการสอนในสถานศึกษาในพื้นที่ เพื่อให้เยาวชนได้ตระหนักถึงประโยชน์และคุณค่าของการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ

ด้านการดำเนินกิจกรรม พบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมด้านการดำเนินกิจกรรมโดยรวมอยู่ในระดับเป็นประจำ (ค่าเฉลี่ย 3.31) โดยมีส่วนร่วมในระดับเป็นประจำเกี่ยวกับเรื่อง 1) ได้ป้องกันการปล่อยน้ำเสียจากครัวเรือนลงสู่แหล่งน้ำ 2) ร่วมขุดลอกลำธารไม่ให้ตื้นเขิน 3) กำจัดวัชพืชในแหล่งน้ำ 4) เข้าร่วมปลูกต้นไม้พื้นที่ป่าต้นน้ำ และ 5) เข้าร่วมกิจกรรมการป้องกันลำธารไม่ให้เกิดการกัดเซาะ มีส่วนร่วมในระดับบ่อยครั้งเกี่ยวกับเรื่องเก็บขยะมูลฝอยในแหล่งน้ำตามลำดับ โดยชุมชนได้มีการจัดกิจกรรมพัฒนาท้องถิ่นในโอกาสวันสำคัญต่างๆ เช่น วันพ่อ วันแม่

วันสำคัญทางศาสนา โดยชุมชนมีการร่วมกันปลูกป่า การร่วมกันขุดลอก กำจัดวัชพืช เก็บขยะในคูคลองของหมู่บ้านอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ โดยในกิจกรรมต่างๆ สถานที่ศึกษาในพื้นที่ได้นำนักเรียนมาร่วมกิจกรรมด้วย ชุมชนมีการร่วมกันกำหนดกฎระเบียบในการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ มีการส่งเสริมให้ครัวเรือนมีการทำบ่อบำบัดน้ำเสียก่อนปล่อยลงสู่แหล่งน้ำ และมีการกำหนดโทษแก่ครัวเรือนที่ฝ่าฝืน

ด้านการให้การสนับสนุน พบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมด้านการให้การสนับสนุน โดยรวมอยู่ในระดับเป็นประจำ (ค่าเฉลี่ย 3.30) โดยมีส่วนร่วมในระดับเป็นประจำเกี่ยวกับเรื่อง 1) การจัดการน้ำผิวดินเพื่อใช้ในการเกษตร 2) การจัดสร้างแหล่งรองรับน้ำเพื่อใช้ในการเกษตร 3) นำน้ำบาดาลมาใช้ในการเกษตร 4) ร่วมจัดหา น้ำบาดาลเพื่ออุปโภคบริโภค 5) และมีส่วนร่วมในระดับบ่อยครั้งเกี่ยวกับเรื่อง 1) มีการสร้างแหล่งเก็บกักน้ำผิวดินเพื่อการอุปโภคบริโภค 2) จัดให้มีภาชนะรองรับน้ำฝนเพื่อการอุปโภคบริโภคในครัวเรือน ตามลำดับ โดยองค์กรในท้องถิ่นและองค์กรภาครัฐได้มีการส่งเสริมสนับสนุนในด้านเครื่องมือเครื่องจักรในการขุดบ่อหรือสระน้ำ การเจาะน้ำบาดาลให้กับประชาชนในพื้นที่ที่ต้องการสร้างแหล่งเก็บน้ำในพื้นที่ของตนเอง เพื่อแก้ปัญหาในการขาดแคลนน้ำโดยเฉพาะในพื้นที่ที่อยู่ปลายน้ำ

การติดตามประเมินผล พบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมด้านการติดตามประเมินผล โดยรวมอยู่ในระดับเป็นประจำ (ค่าเฉลี่ย 3.40) โดยมีส่วนร่วมในระดับเป็นประจำเกี่ยวกับเรื่อง 1) ได้ร่วมพูดคุยกับเพื่อนบ้านเกี่ยวกับการป้องกันน้ำเสีย 2) ได้ร่วมติดตามข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพน้ำ 3) ได้ศึกษาติดตามการเกิดน้ำเสียที่จะเกิดขึ้นในชุมชน และผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมระดับบ่อยครั้ง ในประเด็นได้เฝ้าสังเกตการณ์เกิดน้ำเสียที่จะเกิดขึ้นในชุมชน ตามลำดับ โดยชุมชนมีการพูดคุยกับเพื่อนบ้านอย่างสม่ำเสมอทั้งรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ มีการร่วมติดตามข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพน้ำอย่างสม่ำเสมอทั้งที่เป็นข่าวสารที่ได้รับทราบโดยตรงจากเจ้าหน้าที่หรือข่าวสารที่ได้รับจากเพื่อนบ้าน ตลอดจนข่าวสารจากหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน โดยเฉพาะในเรื่องของปริมาณน้ำที่มีในแต่ละปีว่ามีจำนวนมากน้อยเพียงใด และต้องเตรียมรับมืออย่างไรหากปริมาณน้ำมีไม่เพียงพอในการทำการเกษตรหรือสำหรับใช้ในการอุปโภคบริโภค

ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคม กับการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของผู้ให้ข้อมูล

ผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคม กับการมีส่วนร่วมบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของผู้ให้ข้อมูล พบว่า เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ ลักษณะการถือครองที่ดิน ขนาดพื้นที่ถือครอง การเป็นสมาชิกที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม การเข้าร่วมฝึกอบรม และการได้รับแหล่งน้ำในพื้นที่ ไม่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับระดับการมีส่วนร่วมบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำโดยรวมในระดับเป็นประจำโดยมีส่วนร่วมพูดคุยกับเพื่อนบ้านเกี่ยวกับการป้องกันน้ำเสีย ติดตามข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพน้ำ ป้องกันการปล่อยน้ำเสียจากครัวเรือนลงสู่แหล่งน้ำ จัดการน้ำผิวดินเพื่อใช้ในการเกษตร และจัดสร้างแหล่งรองรับน้ำเพื่อใช้ในการเกษตร ทั้งนี้เนื่องจากน้ำเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญในการทำเกษตร และหากเกิดน้ำเสียขึ้นในชุมชนก็จะส่งผลกระทบต่ออาชีพของตนเอง จึงทำให้คนในชุมชนมีการพูดคุยเกี่ยวกับการป้องกันน้ำเสีย โดยร่วมกันป้องกันน้ำเสียจากครัวเรือนลงสู่แหล่งน้ำ ตลอดจนติดตามข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับคุณภาพน้ำอย่างสม่ำเสมอ ในขณะที่ชุมชนยังวางแผนในการจัดการน้ำผิวดิน มีการสร้างแหล่งรองรับน้ำเพื่อใช้ในการเกษตร เนื่องจากในระยะเวลาที่ผ่านมาพื้นที่ประสบปัญหาล้ำเอ่ออย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับบรรณพ อุ๋นนอก (2538: 18) ที่กล่าวว่า ปัจจัยการมีส่วนร่วมเกิดจากแนวคิด 3 ประการ คือ 1) ความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกัน ซึ่งเกิดจากความสนใจและความกังวลส่วนบุคคล ซึ่งบังเอิญพ้องต้องกันกลายเป็นความสนใจและความห่วงกังวลของส่วนร่วม 2) ความเดือดร้อน และความไม่พึงพอใจร่วมกันต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่นั้นผลักดันให้มุ่งไปสู่การรวมกลุ่ม วางแผน และลงมือกระทำร่วมกัน และ 3) การตกลงร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่มหรือชุมชนในทิศทางที่พึงปรารถนา การตัดสินใจร่วมกันนี้จะต้องรุนแรงมากที่จะทำให้เกิดความคิดริเริ่มกระทำการที่สนองตอบความเห็นของคนในส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้น สอดคล้องกับนิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527: 188) ที่กล่าวถึงรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า ประชาชนจะแสดงถึงการมีส่วนร่วมโดยตรง โดยการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ เอง และการมีส่วนร่วมโดยอ้อมโดยผ่านกลุ่มหรือผ่านองค์กรหรือผู้แทนประชาชน และสอดคล้องกับนำชัย ทนุผล (2529 : 118) ที่กล่าวว่า การมีส่วนร่วมเป็นขบวนการที่ประชาชนมีอิสรภาพและ

ความเต็มใจในการเข้าร่วม โดยมีการร่วมมือร่วมใจในการระบุปัญหาของความต้องการ การวางแผนและการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อแก้ไขปัญหาที่ตนประสบอยู่ และร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อแก้ไขปัญหาที่ตนประสบอยู่ และร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมเหล่านั้นให้ลุล่วงไปเพื่อประโยชน์ของชุมชน นอกจากนั้น การมีส่วนร่วมยังช่วยสร้างความรู้สึกรักผิชอบและเป็นเจ้าของให้เกิดขึ้นกับประชาชน ทำให้การดำเนินโครงการต่างๆ ที่วางไว้ดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทางได้ และมีผลให้ประชาชนสามารถช่วยเหลือตนเองได้ในระยะยาว โดยไม่ต้องพึ่งพาความช่วยเหลือจากภาครัฐบาลหรือเอกชนต่อไป

จากผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคม อันประกอบไปด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ ลักษณะการถือครองที่ดิน ขนาดพื้นที่ถือครอง การเป็นสมาชิกที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การเข้าร่วมฝึกอบรม และการได้รับแหล่งน้ำในพื้นที่ ไม่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับระดับการมีส่วนร่วมบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1. จากเกษตรกรผู้ให้ข้อมูลมีระดับในการมีส่วนร่วมบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของเกษตรกรในพื้นที่ ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ มีส่วนร่วมน้อยในบางประเด็น เช่น การร่วมจัดสรรน้ำ/ส่งน้ำเพื่อการเพาะปลูกเฉพาะฤดูแล้งและฤดูฝน การเก็บขยะมูลฝอยในแหล่งน้ำ และการเฝ้าสังเกตการณ์เกิดน้ำเสียที่จะเกิดขึ้นในชุมชน ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่รับผิดชอบในพื้นที่ลุ่มน้ำควรดำเนินการส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างจริงจังและต่อเนื่องเพื่อให้คณะทำงานที่เป็นตัวแทนของประชาชนในพื้นที่มีความเข้าใจและตระหนักต่อปัญหาด้านทรัพยากรน้ำที่นับวันจะทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น รวมทั้งให้คณะทำงานได้เห็นความสำคัญของการเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการใช้ประโยชน์ เป็นการหาทางป้องกันแก้ปัญหา ด้านทรัพยากรน้ำที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีกิจกรรมเสริมแรงเป็นระยะ ๆ และกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องรณรงค์สร้างจิตสำนึก ส่งเสริมการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน เช่น การจัดประชุม หรือไปศึกษาดูงานพื้นที่ลุ่มน้ำตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จ การประกวดให้รางวัลประชาชนที่มีการรวมกลุ่มอย่างเข้มแข็ง จัดทำสื่อเผยแพร่ข่าวสารด้านการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้

ทรัพยากรน้ำให้เกิดประโยชน์สูงสุดเป็นต้น โดยจัดทำผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ เสียงตามสาย วิทยุชุมชน เป็นต้น

3. หน่วยงานภาครัฐควรสนับสนุนเกษตรกรในชุมชนด้านความร่วมมือทางสังคมมากขึ้น เพื่อให้เกษตรกรได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นในชุมชนและให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเองของประชากรเหล่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมด้านการจัดการทรัพยากรน้ำ ตั้งแต่การวางแผน การดำเนินการการได้รับผลประโยชน์ และการติดตามประเมินผลกิจกรรมที่ควรจัดขึ้น ได้แก่ การจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์แหล่งน้ำ โดยประชาชนทุกหมู่บ้านในพื้นที่ การดูแลรักษาการปลูกป่าในพื้นที่ต้นน้ำ การขุดลอกลำห้วย การดูแลรักษาความสะอาดรวมทั้งการแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำที่เกิดขึ้นในพื้นที่ด้วย

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรทำการศึกษาสภาวะแวดล้อมด้านอื่นๆ เพิ่มเติม เช่น สภาวะแวดล้อมด้านกายภาพของกลุ่มน้ำที่มีผลต่อการจัดการทรัพยากรน้ำเข้ามาประกอบ หรือสภาวะแวดล้อมภายนอกพื้นที่กลุ่มน้ำ เช่น นโยบายรัฐบาล งบประมาณจากหน่วยงานของรัฐ ซึ่งผลการศึกษาที่ได้จะเป็นปัจจัยของชุมชนที่นำมาประกอบการตัดสินใจในการวางแผนการจัดการทรัพยากรน้ำ

2. ควรศึกษา วิเคราะห์ และประเมินผลการจัดกิจกรรมการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในประเด็นของความคุ้มค่า สอดคล้องกับความต้องการและความพึงพอใจของประชาชนในพื้นที่

3. ควรมีการศึกษาปัจจัยอื่น ๆ ที่คาดว่าจะมีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรน้ำ เช่น ปัจจัยด้านการได้รับการช่วยเหลือ หรือสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐ ความพึงพอใจต่อการดำเนินกิจกรรมของเจ้าหน้าที่ ปัจจัยด้านเวลาที่เหมาะสมในการดำเนินกิจกรรม เป็นต้น